

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) โดยภาพรวมแบ่งการดำเนินการวิจัยออกเป็น 2 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิด และหลักการของคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามและทั่วไป

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างกรอบการศึกษา การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ระยะที่ 2 การศึกษาแนวทางพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิด และหลักการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ขั้นตอนที่ 2 การยกร่างแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบร่างแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเพิ่มเติม

ขั้นตอนที่ 4 การยืนยันแนวทางพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกี่ยวกับความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 5 รายงานผลการวิจัยโดยนำเสนอข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย จัดทำร่าง
การรายงานผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 6 นำเสนอผลการวิจัยในรูปวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ ขั้นตอนของการ
วิจัยมีรายละเอียดการดำเนินการวิจัยดังนี้

ระยะที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียน
เอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหาร
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิด และหลักการเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำตามหลักการ
อิสลาม และทั่วไป ได้แก่ ศึกษาอัล-กุรอาน อัล-ฮาดิษ งานวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำตามหลักการ
อิสลามทั้งใน และต่างประเทศ เอกสาร ตำราวารสาร บทความวิชาการทางอิสลามศึกษา กลุ่ม
ตัวอย่างสำหรับการวิจัยขั้นตอนนี้เลือกโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยศึกษา
คุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม จากแนวคิดงานเขียนของนักวิชาการ ส่วนหนึ่งประกอบด้วย
As-suyuthi (1971) Qurthubi (1952) Ahmad Mushthafa Al-Maraghi (1974) Asy-syaukani (1983)
Ibnu Katsir (2001) Saiyid kutub (1986) Muhammad Rasyid Ridha (1920) Ahmad Idris (1977) Abu
Isa Muhammad bin Isa bin Saurah (1977) Khaliq Ahmad, et, all. (2012) Fatimah Abdullah (2014)
Andika Bima Taufan Sus Budiharto (2015) Andansari dkk (2010) Djawidi Alhamdani (2010)
Pitrajaya Burnama (2010) Alawiyah dkk (2012) Kuswanto dan Rasyid (2013) Kumolohadi dan
Budiharto (2013) Setiadi & Budiharto (2008) Arifiyanto dan Budiharto (2008) Fauzam and
Budiharto (2009) Kuswanto and Budiharto (2012) Kumolohadi and Budiharto (2012) Ahmad
Mustafa Al-maraghi (1989) Siti Ruchanah (2010) อาเรฟ หะยีหามะ (2554) Hendro Guntur (2009)
Maulidyah Amalina (2010) Siti Zulaikhah (2005) Ahmad Fadhil (2007) Haryanto (2008) Nasy'at
Al-Masri (1991) SySyai Sa'id Hawwa (2002) Fadhl Ilahi (2004) MujamilQomar (2007) Fauzuddin
Fauzuddin (2011) อาเรฟ หะยีหามะ (2554) Abu'Isa Muhamad bin Isa bin Saurah (1995) Siri Wiyanti
(2006) Mujtahid (2011) MamoTriyo Supriyatno (2008) Quraishi Shihab (2000) และ Jamal Madhi
(2002) จากนั้นผู้วิจัยทำการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามสำหรับ
ผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แผนการศึกษาเอกสาร และ
งานวิจัยรายละเอียดเป็นขั้นๆ ดังต่อไปนี้

1.1 เอกสารสำคัญทางอิสลามศึกษา งานเขียนของผู้เชี่ยวชาญ และเอกสารงานวิจัย ตลอดจนเอกสารต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามส่วนหนึ่งมีดังนี้

1.1.1 เอกสารสำคัญของอิสลาม ได้แก่ อัล-กุรอานแปลไทยของชมรมยัสซีย์เกาะห์อาหรับนักศึกษาไทย พจนานุกรมอาหรับแปลไทย

1.1.2 เอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำทางการศึกษา องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม และหนังสือคุณลักษณะผู้นำทั่วไป

1.2 เกณฑ์ในการคัดเลือกเอกสารผู้วิจัยใช้เกณฑ์เพื่อคัดเลือดังนี้

1.2.1 อัล-กุรอาน และอัล-ฮาดิษที่เกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำ

1.2.2 เป็นเอกสารขององค์กรที่น่าเชื่อถือในลักษณะตำรา หนังสือ และเอกสาร

1.2.3 เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม

1.2.4 เป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม หรือผลงานของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามจากสถาบันการศึกษาของรัฐหรือของเอกชนที่สังคมยอมรับ

1.3 การพิจารณาคุณค่าภายนอก และภายในของเอกสาร รายละเอียดดังนี้

1.3.1 การตรวจสอบคุณค่าภายนอกศึกษาว่า เอกสารนั้นเขียนขึ้นเมื่อใด ที่ไหน ใครเป็นผู้เขียน เป็นเอกสารต้นฉบับหรือไม่ หากไม่ใช่ต้นฉบับก็จะพิจารณาความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล และการตรวจสอบเนื้อหาที่น่าเชื่อถือ

1.3.2 การตรวจสอบคุณค่าภายในของเอกสารศึกษาว่า เอกสารนั้นมีข้อมูลที่ตอบคำถามการวิจัยได้อย่างแท้จริงหรือไม่ ผู้เขียนได้ให้ความหมายของข้อความไว้อย่างไร มีความขัดแย้งกันหรือไม่ มีแหล่งอ้างอิงที่น่าเชื่อถือได้ พิจารณาด้านความเที่ยงตรงทางเนื้อหา และความถูกต้องในการแปลความหมายของเนื้อหา

1.4 จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม เนื้อหาที่มุ่งศึกษา ได้แก่ แนวคิด หลักการ และการพัฒนา จากเอกสารต่างๆ ได้แก่ อัล-กุรอาน อัล-ฮาดิษ งานวิจัย เอกสาร และแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิด้านอิสลามศึกษาพบว่า คุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามประกอบด้วย

- 1) ด้านความสัจจริง (Siddiq)
- 2) ด้านความน่าเชื่อถือ/รับผิดชอบ (Amanah)
- 3) ด้านเผยแผ่ และสื่อสารคำสอนอิสลาม (Tabligh)
- 4) ด้านความรู้มีไหวพริบ และทักษะการบริหาร (Fathanah)

- 5) ด้านการมีอาภีคະฮ์ที่ถูกต้อง (Agidah Salimah & Ikhlas)
- 6) ด้านการประพุมปริกษาหาหรือ (Syura)
- 7) ด้านความยุติธรรม (Adl)
- 8) ด้านการมีมารยาทงดงาม (Akhlakul Karimah)
- 9) ด้านกายภาพ และสุขภาพ (Jasadiyah & Sihhiyah)

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างกรอบการศึกษา การวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยดำเนินการวิจัยดังนี้

2.1 นำข้อสรุปที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เกี่ยวกับองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มาเป็นกรอบในการสร้างแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structure Interview)

2.2 นำข้อมูลองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม สำหรับผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จากการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิมาสรุปเป็นตัวแปรที่ศึกษาใน 9 องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม ประกอบด้วย 1) ด้านหลักศรัทธาที่ถูกต้อง และบริสุทธิ์ใจเพื่ออัลลอฮ์ (Aqidah Salimah & Ikhlas) 2) ด้านความสัตย์จริง (Siddiq) 3) ด้านความน่าเชื่อถือ / รับผิดชอบ (Amanah) 4) ด้านความรู้ มีไหวพริบ และทักษะการบริหาร (Fathanah) 5) ด้านมารยาทงดงาม (Akhlakul Karimah) 6) ด้านการเผยแผ่ และสื่อสารคำสอนอิสลาม (Tabligh) 7) ด้านประพุมปริกษาหาหรือ (Shura) และ 8) ด้านกายภาพ และสุขภาพ (Jasadiyah & Sihhiyah) และ 9) ด้านความยุติธรรม (Adl) จากนั้นนำตัวแปรที่ได้ไปสร้างแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

3.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

3.1.1 ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ บุคลากรหัวหน้าฝ่าย รองหัวหน้าฝ่าย และครูผู้สอนของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวนรวม 160 โรงเรียน การแบ่งขนาดของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสาม

จังหวัดชายแดนภาคใต้ออกเป็น 3 ขนาดโดยใช้เกณฑ์พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ดังนี้

โรงเรียนขนาดใหญ่ มีจำนวนนักเรียนมากกว่า 1,000 คนขึ้นไป

โรงเรียนขนาดกลาง มีจำนวนนักเรียนมากกว่า 501 – 1,000 คน

โรงเรียนขนาดเล็ก มีจำนวนนักเรียนน้อยกว่า 501 คน

3.1.2 กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย หัวหน้าฝ่าย/รองหัวหน้าฝ่ายโรงเรียนละ 4 คน และครูผู้สอนโรงเรียนละ 2 คน รวมเป็น 6 คน เป็นบุคลากรของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ประจำปีการศึกษา 2560 โดยผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากตารางสำเร็จรูปของ Krejcie & Morgan (อ้างถึงในพ่องศรี วาณิชย์สุภวงศ์, 2546 : 103) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ .96 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวนรวม 678 คน แล้วสุ่มโรงเรียนจากโรงเรียนทั้งหมดในแต่ละจังหวัด และขนาดโรงเรียนโดยวิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 113 โรงเรียน ดังแสดงในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนโรงเรียนที่เป็นประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ขนาด	ประชากร				กลุ่มตัวอย่าง			
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	รวม	เล็ก	กลาง	ใหญ่	รวม
ยะลา	20	14	10	44	14	10	7	31
ปัตตานี	30	22	13	65	21	16	9	46
นราธิวาส	30	16	5	51	21	11	4	36
รวม	80	52	28	160	56	37	20	113

จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคลากรโรงเรียนที่ตอบแบบสอบถาม ดังแสดงในตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามที่เป็นบุคลากร โรงเรียน

ขนาด	กลุ่มตัวอย่าง					
	เล็ก	กลาง	ใหญ่	จำนวนโรงเรียน	กลุ่มตัวอย่าง ต่อโรง (คน)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (คน)
ยะลา	14	10	7	31	6	186
ปัตตานี	21	16	9	46	6	276
นราธิวาส	21	11	4	36	6	216
รวม	56	37	20	113	-	678

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.2.1 แบบของเครื่องมือ

เครื่องมือการวิจัยที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.2 แบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามที่ใช้กับบุคลากรตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายหรือรองหัวหน้าฝ่าย และครูผู้สอนของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ปฏิบัติงานประจำปีการศึกษา 2560 ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประเมินค่า เป็นเครื่องมือในการศึกษาวิจัยองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน ลักษณะคำถามเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 เป็นข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารตามความคิดเห็นของบุคลากร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีลักษณะเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ของลิเคิร์ต (Likert) จำนวน 116 ข้อ โดยกำหนดระดับค่าคะแนน 5 ระดับดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง มีความคิดเห็นว่าระดับการปฏิบัติตรงกับสภาพเป็นจริงมากที่สุด มีค่าเท่ากับ 5 คะแนน

ระดับ 4 หมายถึง มีความคิดเห็นว่าระดับปฏิบัติตรงกับสภาพเป็นจริงมาก มีค่าเท่ากับ 4 คะแนน

ระดับ 3 หมายถึง มีความคิดเห็นว่าระดับปฏิบัติตรงกับสภาพเป็นจริง มีค่าเท่ากับ 3 คะแนน

ระดับ 2 หมายถึง มีความคิดเห็นว่าระดับปฏิบัติตรงกับสภาพเป็นจริงน้อย มีค่าเท่ากับ 2 คะแนน

ระดับ 1 หมายถึง มีความคิดเห็นว่าระดับปฏิบัติตรงกับสภาพเป็นจริงน้อยที่สุด มีค่าเท่ากับ 1 คะแนน

3.3 การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือตามลำดับขั้นตอนดังนี้

3.3.1 ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม

3.3.2 กำหนดขอบข่ายการสร้างเครื่องมือให้สอดคล้องกับนิยามคำศัพท์ของการวิจัย

3.3.3 สร้างแบบสอบถามเพื่อใช้ในการวิจัย จากข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้ว ทำการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยให้ครอบคลุมตามกรอบแนวคิดองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ขึ้นใน 9 ด้านดังกล่าวข้างต้น

3.3.4 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบพิจารณาแล้วแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

3.3.5 นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจแก้ไขของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์จากนั้นนำเสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา และความเหมาะสมที่จะเก็บข้อมูล ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน

3.3.6 นำแบบสอบถามให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ความถูกต้อง และความเหมาะสมของการใช้ภาษาโดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์ (Index of Congruence: IOC) แล้วเลือกคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป จากนั้นให้ทำการปรับปรุงแบบสอบถาม ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

(อ้างในบุญชม ศรีสะอาด, 2548: 60-62) ผลการวิเคราะห์พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามการวิจัยนี้ มีค่าระหว่าง 0.60-1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่กำหนด

3.3.7 นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบ และปรับปรุงแล้ว ไปทดลองใช้ (Try Out) กับบุคลากรของสถานศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างสำหรับการศึกษาวิจัยจำนวน 30 คน แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความเที่ยงโดยใช้วิธีหาสัมประสิทธิ์แอลฟาหรือ Cronbach's Alpha Coefficient (อ้างถึงในเชาว์ อินไซ, 2543: 227) และควรมีค่าความเที่ยงขั้นต่ำตั้งแต่ 0.70 ผลการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นโดยรวมของแบบสอบถามการวิจัยนี้พบว่า อยู่ในระดับ .990 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่กำหนด

3.3.8 ปรับปรุงแก้ไข และจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

3.3.9 นำเครื่องมือการวิจัยที่เป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นหัวหน้าฝ่ายหรือรองหัวหน้าฝ่าย และตัวแทนครูผู้สอนในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวนรวม 678 คน

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4.1 การรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงสำรวจ

การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงสำรวจ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับขั้นตอนดังนี้

3.4.1.1 ขอนหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ยื่นต่อผู้อำนวยการสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดชายแดนภาคใต้ และผู้อำนวยการสถานศึกษาเพื่อความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล

3.4.1.2 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดจำนวน 678 ชุด ด้วยตนเอง และรับกลับคืนด้วยตนเอง

3.4.1.3 นำแบบสอบถามที่ได้รับการตอบกลับมาตรวจสอบความถูกต้องเพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis: EFA)

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้อง และความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม และประมวลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ซึ่งผู้วิจัยจะแยกวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะของแบบสอบถามแต่ละตอนดังนี้

3.5.1 ตรวจสอบความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถามทุกฉบับแล้วหาค่าร้อยละ

3.5.2 วิเคราะห์ข้อมูลตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม
วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าร้อยละแล้วนำเสนอเป็นตารางประกอบความเรียงท้ายตาราง

3.5.3 การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิจัยเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลมีดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามใช้ค่าความถี่ (Frequencies) ค่าร้อยละ (Percentage)

2) การวิเคราะห์ความคิดเห็นเกี่ยวกับระดับคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหาร
โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้ค่าสถิติค่ามัธยฐานเลขคณิต ($\bar{x}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่าเฉลี่ยคะแนนของตัวแปรนั้นอยู่ในระดับใด ใช้แบบสอบถามชนิด
มาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ของลิเคิร์ท (Likert) จำนวน 116 ข้อโดยกำหนดระดับค่า
คะแนน 5 ระดับดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00-1.49 หมายถึง มีลักษณะการปฏิบัติที่ตรงกับสภาพความ
เป็นจริงน้อยที่สุด

ค่าเฉลี่ย 1.50-2.49 หมายถึง มีลักษณะการปฏิบัติที่ตรงกับสภาพความ
เป็นจริงน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.50-3.49 หมายถึง มีลักษณะการปฏิบัติที่ตรงกับสภาพความ
เป็นจริงปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.50-4.49 หมายถึง มีลักษณะการปฏิบัติที่ตรงกับสภาพความ
เป็นจริงมาก

ค่าเฉลี่ย 4.50-5.00 หมายถึง มีลักษณะการปฏิบัติที่ตรงกับสภาพความ
เป็นจริงมากที่สุด

3.5.4 การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอน
ศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อลดจำนวนตัวแปรให้เหลือตัวแปรจำเป็นอย่างน้อย ใช้
สถิติการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ (Exploratory Factor Analysis : EFA) โดยการวิเคราะห์
ด้วยวิธีสกัดองค์ประกอบ “PCA”(Principal Component Analysis) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป โดย
ตรวจสอบความเหมาะสมของการใช้เทคนิคการวิเคราะห์องค์ประกอบด้วยสถิติ Kaiser-Meyer-
Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) ซึ่งค่า KMO มีค่าระหว่าง 0-1โดยมีค่ามากกว่า 0.9
แสดงว่าเหมาะสมดีมาก ถ้าค่าน้อยกว่า 0.5 แสดงว่าไม่ควรใช้ และถือเกณฑ์การเลือกตัวแปรที่เข้าอยู่
ในองค์ประกอบตัวใดตัวหนึ่ง โดยพิจารณาจากค่าความแปรปรวนของตัวแปร (Eigenvalue) ที่
มากกว่า 1 และถือเอาค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (FactorLoading) ของตัวแปรแต่ละตัวของ

องค์ประกอบนั้นมีค่าตั้งแต่ .60 ขึ้นไป และประกอบด้วยตัวแปรตั้งแต่ 3 ตัวแปรขึ้นไปตามวิธีของไกเซอร์ (Kaiser)

ระยะที่ 2 การศึกษาแนวทางพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

การศึกษาแนวทางพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิด และหลักการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้

การศึกษาแนวคิด และหลักการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามที่ได้จากการวิเคราะห์องค์ประกอบในขั้นตอนที่ 3 ของระยะที่ 1 ศึกษาแนวทางการพัฒนาจากแหล่งข้อมูล อัล-กุรอาน อัล-ฮาดิษ งานวิจัย ตำรา วารสาร บทความวิชาการทางอิสลามศึกษา และทั่วไปจากทั้งในและต่างประเทศมีรายละเอียดประเด็นสำคัญดังนี้

1.1 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยขั้นตอนนี้เลือกโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วยเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อศึกษาแนวทางพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม กลุ่มตัวอย่างที่เป็นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนหนึ่งประกอบด้วยงานวิจัยของนักวิชาการดังนี้

As-suyuthi (1971) Qurthubi (1952) Ahmad Mushthafa Al-Maraghi (1974) Asy-syaukani (1983) Ibnu Katsir (2001) Saiyid kutub (1986) Muhammad Rasyid Ridha (1920) Ahmad Idris (1977) Abu Isa Muhammad bin Isa bin Saurah (1977) Khaliq Ahmad, et, all. (2012) Fatimah Abdullah (2014) Andika Bima Taufan Sus Budiharto (2015) Andansari dkk (2010) Djawidi Alhamdani (2010) Pitrajaya Burnama (2010) Alawiyah dkk (2012) Kuswanto dan Rasyid (2013) Kumolohadi dan Budiharto (2013) Setiadi & Budiharto (2008) Arifiyanto dan Budiharto (2008) Fauzam and Budiharto (2009) Kuswanto and Budiharto (2012) Kumolohadi and Budiharto (2012) Ahmad Mustafa Al-maraghi (1989) Siti Ruchanah (2010) อาเรฟ หะยีหามะ (2554) Hendro Guntur (2009) Maulidyah Amalina (2010) Siti Zulaikhah (2005) Ahmad Fadhil (2007) Haryanto (2008) Nasy'at Al-Masri (1991) SySyaiik Sa'id Hawwa (2002) Fadhl Ilahi (2004) MujamilQomar (2007)

Fauzuddin Fauzuddin (2011) Abu'Isa Muhamad bin Isa bin Saurah (1995) Siri Wiyanti (2006) Mujtahid (2011) MamoTriyo Supriyatno (2008) Quraishi Shihab (2000) และ Jamal Madhi (2002)

1.2 แผนการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยรายละเอียดเป็นขั้นๆดังต่อไปนี้

1.2.1 การศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1.2.2 เอกสารสำคัญทางอิสลามศึกษา งานเขียนของผู้เชี่ยวชาญและเอกสารงานวิจัย ตลอดจนเอกสารต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม

1.2.3 เอกสารสำคัญของอิสลามได้แก่ อัล-กุรอานแปลไทยของชมรมยัสัยเกาะห์อาหรับนักศึกษาไทย พจนานุกรมอาหรับแปลไทย

1.2.4 เอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวกับผู้นำทางการศึกษา องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม และหนังสือผู้นำแบบทั่วไป

1.3 เกณฑ์ในการคัดเลือกเอกสารผู้วิจัยใช้เกณฑ์เพื่อคัดเลือดังนี้

1.3.1 เป็นเอกสารของทางราชการองค์กรต่างๆ เช่นองค์กรทางการศึกษาในลักษณะของตำรา หนังสือเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.3.2 เป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำทางการศึกษา หรือผลงานของผู้เชี่ยวชาญทางอิสลามศึกษา เอกสารของสถาบันการศึกษาของรัฐหรือขององค์กรเอกชนที่สังคมยอมรับ

1.4 การพิจารณาคุณค่าภายนอกและภายในของเอกสาร

1.4.1 การตรวจสอบคุณค่าภายนอกศึกษาว่าเอกสารนั้นเขียนขึ้นเมื่อใดที่ใครเป็นผู้เขียน เป็นเอกสารต้นฉบับหรือไม่หากไม่ใช่ต้นฉบับจะเชื่อถือได้หรือไม่ว่าตรงกับต้นฉบับ

1.4.2 การตรวจสอบคุณค่าภายในของเอกสาร ศึกษาว่าเอกสารนั้นมีข้อมูลที่ตอบคำถามการวิจัยได้อย่างแท้จริงหรือไม่ ผู้เขียนได้ให้ความหมายของข้อความไว้อย่างไร มีความขัดแย้งกันหรือไม่ มีแหล่งอ้างอิงหรือไม่ข้อความต่างๆ นั้นเชื่อถือได้หรือไม่ทั้งในด้านความเที่ยงตรงทางเนื้อหาและความถูกต้องในการแปลความหมายของเนื้อหา

ขั้นตอนที่ 2 การยกร่างแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.1 ในขั้นตอนนี้เครื่องมือในการวิจัยได้แก่ตัวผู้วิจัยเองเนื่องจากขั้นตอนนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยผู้วิจัยเองเป็นข้อมูลที่ได้จากระยะที่ 1 ขั้นตอนที่ 3 จากการวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยผู้วิจัยนำองค์ประกอบคุณลักษณะผู้นำที่ได้และตัวแปรร่วมที่สะท้อนถึงแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามในแต่ละองค์ประกอบมาสร้างเป็นแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามที่สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้

2.2 นำแนวคิด และหลักการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ได้จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัย ในระยะที่ 2 ขั้นตอนที่ 1 มาเป็นหลักการ และแนวทางการยกร่างแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบร่างแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาเพิ่มเติมผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกผู้ทรงคุณวุฒิแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาบุคคลตามคุณสมบัติพื้นฐานที่กำหนดไว้ดังนี้

3.1 เป็นผู้มีการศึกษาทางอิสลามศึกษาระดับปริญญาเอกหรือเป็นผู้มีชื่อเสียงได้รับการยอมรับในวงการอิสลามศึกษาว่าเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางอิสลามศึกษาหรือเป็นผู้มีผลงานเขียนเอกสารตำราทางอิสลามศึกษาจำนวน 1 ท่าน

3.2 ผู้ที่มีการศึกษาทางการศึกษาระดับปริญญาเอก และมีตำแหน่งทางวิชาการระดับรองศาสตราจารย์ขึ้นไปจำนวน 1 ท่าน

3.3 ผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาเอกทางการบริหารการศึกษา และมีตำแหน่งทางวิชาการระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ขึ้นไปจำนวน 1 ท่าน

3.4 เป็นผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาเอกทางการบริหารการศึกษาจำนวน 2 ท่าน จากเกณฑ์ข้างต้นมีรายชื่อดังต่อไปนี้

1) รองศาสตราจารย์ ดร. อิบรอฮีม ณรงค์รักษาเขต ตำแหน่งรองผู้อำนวยการฝ่ายบัณฑิตศึกษาและวิจัย วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มะรอนิง สาแลแม อาจารย์ประจำหลักสูตรกฎหมายอิสลาม ภาควิชาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

3) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิเลาะ แวอุเซ็ง อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารและการจัดการศึกษาอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

4) ดร.อับดุลฮาгим เสงี่ยมา อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารและการจัดการศึกษาอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

5) ดร.ซัมซุ สาอุ อาจารย์ประจำหลักสูตร ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารและการจัดการศึกษาอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ขั้นตอนที่ 4 การยืนยันแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม ของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้เกี่ยวกับความเหมาะสมความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญมีรายละเอียดดังนี้

4.1 การยืนยันแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลาม ของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญจำนวน 16 คนเพื่อตรวจสอบยืนยัน เกี่ยวกับความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริงและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหารโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้เชี่ยวชาญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มีคุณสมบัติพื้นฐานด้านคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาเอกหรือมีตำแหน่งทางวิชาการระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ขึ้นไปเป็นผู้มีชื่อเสียงในวงการบริหารการศึกษาหรือมีตำแหน่งงานทางการบริหารการศึกษาระดับผู้อำนวยการขึ้นไปมีรายชื่อดังนี้

1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มุฮัมมัดสกรี มั่นบุญ คุณบดี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยฟาฏอนี จังหวัดปัตตานี

2) ดร.นิยอ บำรุง ศึกษานิเทศก์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา (สพป.) เขต 3 จังหวัดนครราชสีมา

3) ดร.แวอาแซ แวหามะ ผู้อำนวยการ โรงเรียนสาธิตอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

4) ดร. อะห์มัด อีสัน ผู้อำนวยการโรงเรียนอะมาดิยะห์มุสนิรี จังหวัดพัทลุง

5) ดร. อีหมาด นาปาเลน ผู้อำนวยการโรงเรียนดาร์ลุมาอาเรฟ จังหวัดสตูล

6) ดร. มุฮัมหมัดรุษานี บากา แผนกหลักสูตรสำนักงานศึกษาธิการภาค 8 จังหวัดยะลา

7) ดร. สราวุธ สายทอง อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรสาขาการสอนอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

8) ดร. มุฮัมหมัดอาฟีฟ อัสซอลิฮี ตำแหน่งอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร และอาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาการสอนอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

9) ดร.นิพนธ์ นิกากิจ อดีตผู้อำนวยการ โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ 40 จังหวัดปัตตานี

10) ดร.นินาวาลย์ ปานากาแข็ง ผู้อำนวยการ โรงเรียนพัฒนาการศึกษา แผนก อนุบาล และประถม จังหวัดยะลา

11) ดร. ทิวากรณ์ แยมจังหวัด ผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนวิทยปัญญา จังหวัด พัทลุง

12) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นิฟาริด ระเด่นอาหมัด อดีตผู้อำนวยการ โรงเรียน สาธิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และอดีตสมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) ที่ปรึกษาผู้อำนวยการวิทยาลัยอิสลามศึกษา จังหวัดปัตตานี

13) นายมุฮัมมัดซัลมาน อาจ่ออน ผู้อำนวยการ โรงเรียนสรรเสริญวิทยาการ อำเภอชะอ์ริง จังหวัดปัตตานี

14) นายอาบีดิน หมันเจริญ ผู้รับใบอนุญาตโรงเรียนอนุบาลอิสลามสงขลา จังหวัดสงขลา

15) นายอุมัร อาเก็ม ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีอบูเฮาฟ จังหวัดสตูล

16) นายชานูซี เบ็ญจมันต์ อดีตผู้อำนวยการสำนักงานการศึกษาเอกชน อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานี

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการถอดเทป และจากการจัดบันทึกการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง และข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพิ่มเติม

ขั้นตอนที่ 5 รายงานผลการวิจัยโดยนำเสนอข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย จัดทำร่างการรายงานผลการวิจัย มีขั้นตอนประกอบด้วย

5.1 ปรับปรุงโดยการนำผลจากการสนทนากลุ่มมาวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคแจกแจงและจัดหมวดหมู่ของแนวทางการพัฒนา จากนั้นนำผลที่ได้มาปรับปรุงแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำตามหลักการอิสลามของผู้บริหาร โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

5.2 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผล อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไป และในการนำไปใช้

ขั้นตอนที่ 6 นำเสนอผลการวิจัยในรูปวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์